THE INFLUENCE OF THE FRANKFURT SEPTUAGINTA ON THE ROMANIAN BIBLICAL TRADITION[1]

Elena Emanuela Chitic Ciurciun, PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The present paper wishes to present the dynamics of the of the Romanian-Greek linguistics interferences in the translation process for the biblical texts into Romanian language. The first complete translation of the Old Testament into Romanian language, 45 and 4389 manuscripts, reflects the two major lines that frames the Romanian biblical tradition: the first one for the Slavonic linguistically and cultural influence – 4389 manuscript- and the second one for the earlier Greek influence – 45 manuscript.
Although, the conservative translations from the Slavonic language, which traditions starts with the XVI-th century until the end of the XVII-th century, represents the official direction of an authoritarian church, the translators of that period preferred to report to the Hellenistic linguistic universe. After the comparison of the two manuscripts, it can be noticed that linguistic contribution of the Septuagint was bigger than the author of the 4389 manuscript let it be seen. The appreciations about the major influences of the Greek language on the formation and evolution process of the old literature Romanian language, can be made only after a precisely determination of the impact for the linguistic transfer between the Greek source and the two Old Testament translations.
Because the primary intellectual vocabulary of the Romanian language was formed with the XVI-th and XVII-th century, the comparative research of the two texts reveals the methods for the Romanian language to open and prepares itself to be able to identify and present the Christian conceptually universe in its best Romanian linguistic forms.

Keywords: Septuagint, Old Testament, translation, Romanian biblical tradition, manuscripts.

1. Introducere

Conceptul de *tradiție biblică românească*, prin aceasta înțelegând totalitatea corpusului de texte reprezentând versiuni scripturistice românești, manuscrise sau tipărituri, parțiale sau integrale, create de-a lungul timpului, în orice context cultural sau confesional, se definește ca fiind eminamente de sorginte slavonă. Rădăcinile ei pornesc din secolul al XVI-lea, prin traduceri biblice fundamentale, precum *Psaltirea* sau *Apostolul*, păstrate posterității în manuscrisele rotacizante, un secol cu un rol decisiv atât pentru formarea tradiției literare românești, cât și pentru consolidarea liniei conservatoare a tradiției slavone, considerată ca fiind direcția oficială a unei biserici ortodoxe de autoritate. Abia spre sfârșitul secolului al XVI-lea și

[1] Această lucrare a fost publicata cu sprijinul financiar al proiectului „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate", POSDRU/159/1.5/S/133652, finanțat prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

începutul secolului al XVII-lea tradiția biblică românească va cunoaște o orientare din ce în ce mai accentuată spre orizontul cultural și lingvistic elen. Cu toate acestea, analiza comparativă cu textul-sursă a traducerilor din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, precum și a materialelor auxiliare utlizate de acestea, dovedesc faptul că cea mai tradusă varianta a Bibliei nu este nicidecum cea de la *Ostrog* – varianta slavonă – ci textul ei grecesc, materializat în *Septuaginta*.

În studiul de față, îmi propun să reliefez prin câteva analize comparative, importanța majoră pe care textul Septuagintei l-a exercitat asupra tradiției biblice românești, precum și aportul profund pe care limba greacă l-a avut în constituirea variantei literare a limbii române. Pentru analiză și exemplificare voi utiliza variantele primare integrale ale Vechiului Testament în limba română, traduceri din a doua jumătate a secolul al XVII-lea: *Manuscrisul 45* al Academiei Române, Filiala de la Cluj și *Manuscrisul 4389* al Bibliotecei Academiei Române. Primul manuscris conține traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată de Nicolae Milescu după modelul grecesc și revizuită de un anonim moldovean – se consideră a fi Dosoftei – și stă la baza traducerii *Bibiliei de la București,* din 1688. Cel de-al doilea manuscris, reprezintă tot o traducere integrală veterotestamentară, dar efectuată după slavonă și latină, de un anonim muntean – probabil Daniil Andrean Panoneanul – traducătorul utilizând varianta grecească a Bibliei, prin manuscrisul 45, doar ca material auxiliar. De asemenea, pentru exemplificare, voi face referiri și la *Biblia de la București*, precum și la ediții mai noi ale Bibliei.

Pentru început, este imperios să discutăm despre metodele de traducere adoptate de cărturarii români, pentru a putea analiza efectele pe care contactele dintre limba română și textul sursă grecesc le-a avut atât în plan lexical, cât și în cel cultural și cultual.

2. Tehnica traducerii textului sacru în spațiul românesc. Impactul metodei literale asupra aspectului literar al limbii

Prin analiza textelor din secolul al XVII-lea, am observat că actul traducerii textelor sacre a dat naștere la două mari fenomene, ambele având trăsătura principală de ordin lingvistic[2]. Astfel, în aria muntenească și moldovenească traducerea se va axa pe redarea textului sacru în forme apropiate de cele reflectate de modelul grecesc sau slavon, obiectivul traducătorului fiind ca textul românesc să fie o oglindire a celui sursă. Pe de altă parte, în zona transilvăneană, traducătorul se axează pe receptor și nu pe text ca în cazul de mai sus, el dorind să aducă la înțelegerea acestuia un anumit conținut conceptual.

Prima metodă, cea a imitării a unui model lingvistic deja existent în tradiția culturii respective, a fost cea mai utilizată în primele două secole ale tradiției biblice românești. Deoarece cultura românească, în etapa ei primară, reprezenta o parte integrantă a universului cultural ortodox-bizantin al Europei sud-estice, urmarea imediată a acestui fapt a fost că modelul lingvistic principal urmat a fost cel grecesc. Slavona însăși, deși a stat la baza traducerilor românești din secolul al XVI-lea, se subordonează modelului lingvistic grecesc, în special în aria lexicului specializat. Mai mult, slavona ecleziastică a transferat limbii române literare din stadiul incipient, o structură semantică lexalizată după tiparul primar grecesc. Pe baza analizei unui

[2] Alexandru Gafton, *De la traducere la norma literală. Contribuția traducerii textului biblic la constituirea vechii norme literare*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.

BDD-A22365 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

corpus de texte, s-a dovedit faptul că Metodiu și Chiril, creatorii slavonei în secolul al X-lea, au transpus în material lexical slav, macedo-bulgăresc, tot domeniul ecleziastic grecesc[3].

În cadrul cercetării românești, metoda este dezbătută de Densusianu și Iorga, care considerau că traducătorii nu au fost capabili să înlăture o sumedenie de confuzii și de greșeli de traducere, blamând puternic opțiunea pentru literalitatea textului. În ceea ce privește cele două manuscrise, C. Dimitriu afirmă că metoda este aplicată cu preponderența în manuscrisul 45, în comparație cu manuscrisul 4389, care este mai liber ca formă. Consider că în analiza opțiunilor traducătorului, stadiul românesc actual de cercetare a omis să extrapoleze o viziune mai amplă a problematicii. Astfel, în preferința pentru metoda literală a cărturarilor români nu trebuie pierdută din vedere componenta hermeneutică și exegetică a traducerii. Este vorba despre o perspectivă polisistemică pe care o propune lingvistul israelian și teoretician al literaturii, Itamar Even-Zohar, prin care se explică urmarea fidelă a literei ca urmare a credinței traducătorului că până și cel mai mic detaliu textual poate conține o semnificație teologică. Prin urmare, textul traducerii nu trebuie conceput ca entitate stătătoare, ca *ergon,* ci *enérgeia*, ca un polisistem care interferează cu alte polisisteme de ordin lingvistic, cultural, istoric, politic, ideologic, ș.a.

Așadar, urmând metoda literală, traducătorul reușește în urma contactului lingvistic cu textul-sursă, devenit model, să dezvolte mecanismele și principiile prin care limba română va deveni capabilă să susțină și să transmită mesajul biblic și liturgic. Fenomenul urmării fidele a literei cere însă și sacrificii, dezavantajul metodei fiind renunțarea destul de adesea, la conținutul pe care textul sursă îl exprimă și pe care traducerea dorește să-l înglobeze. Cea de a doua metodă trezește însă un risc și mai mare. Astfel, universul semnificativ este atât de instabil și înșelător, încât traducătorul nu se poate baza pe repere fixe și sigure. În acest caz, pe lângă sacrificiul formei este foarte posibil și cel al conținutului, acest lucru demonstrând că metoda literală rămâne singura viabilă pentru traducerile românești din Epoca veche.

Astfel lămurită metoda prin care *Septuaginta* își manifestă influența asupra tradiției biblice românești, vom continua prin a argumenta și exemplifica modurile în care textul grecesc a reușit să își lase o amprentă atât de puternică asupra tradiției biblice românești.

3. *Septuaginta de la Frankfurt*, observații asupra influenței majore în tradiția biblică românească și a consecințelor sale în plan lexical, cultual și cultural

În cadrul tradiției biblice românești, începând cu secolul al XVII-lea putem afirma cu tărie că asistăm la nașterea și evoluția unei adevărate *tradiții septuagintale* românești, care își are debutul odată cu traducerea spătarului Milescu și continuă cu: *Biblia de la Blaj*, din 1795 și revizuirile ei succesive de la Buzău și Sibiu, Ediția sinodală din 1914, versiunea Galaction-Radu-Nicodim, din 1936, versiunea Patriarhului Nicodim (1944) și reviziile ei succesive în cadrul edițiilor sinodale, traducerea Bartolomeu Anania din 2001, precum și traducerea de la Colegiul Noua Europă (2004).

Ediția la care vom face referire este cea de la Frankfurt din 1597, traducere preferată de Nicolae Milescu altor texte superior realizate din punct de vedere al acurateței filologice și al aparatului critic. Este vorba de ediția sixtină de la 1587 bazată pe *Codex Vaticanus* și numeroasele ei reeditări, care circulau în acea perioadă. Această ediție va sta și la temelia Bibliei de la 1688 și va fi folosită ca material auxiliar de către autorul manuscrisului 4389. Inevitabil se naște întrebarea: de ce spătarul a preferat această ediție protestantă mai veche din Apus, în dauna

[3] Vezi Eugen Munteanu, Lexicologie biblică românească, Editura Humanitas, București, 2008, pp.46-47.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

prețioaselor ediții sixtine catolice mult mai moderne? Consider că avem de-a face aici cu o puternică manifestare anticatolică și pro reformatoare a lui Nicolae Milescu Spătar.

În spațiul traducerilor românești nu putem afirma cu certitudine aportul concret al ideologiilor occidentale – catolică și protestantă- în producerea și evoluția activității traductologice a textelor religioase. Cu toate că procesul nu este pe deplin eliberat de influența cultuală manifestată pe teritoriile Moldovei și Țării Românești, se consideră că cele mai puternice imperative opționale ale traducătorului rămân cele de ordin cultural. Astfel se explică de ce în plină epocă de dominație slavonă, actul traducerii textelor în limba română este determinat de influența Reformei. Totodată, texte din secolul al XVI-lea se nasc ca urmare a modelului protestant, iar în secolul următor, *Biblia de la București* (1688) va apărea ca urmare directă a contribuției *Septuagintei de la Frankfurt*, o ediție biblică protestantă[4].

Apariția *Septuagintei* se datorează nevoii populației evreiești din Asia și Egipt, de a înțelege textul sacru, scris în ebraică. În captivitate, limba ebraică este treptat uitată, ebraica devenind limbă liturgică și savantă. Astfel, evreii din Asia înlocuiesc limba ebraică cu traduceri în limba vie caldeeană, iar cei din Egipt traduc în greacă. Prima traducere a fost numită *targum* – care s-ar traduce „parafrază", „traducere interpretativă", iar cea de a doua va deveni *Septuaginta*. Datorită situației favorabile a comunității evreiești din lumea greacă, precum și grație răspândirii creștinismului, *Septuaginta* va cunoaște o răspândire foarte largă într-un timp relativ scurt, fapt ce va duce la apariția a numeroase erori la nivel textual. Apare astfel nevoia urgentă a unor revizii. Alături de *Codex Vaticanus, Codex Alexandrinus* și de *Codex Sinaiticus*, vor apărea o serie de texte importante care încearcă să refacă *Septuaginta*. Amintim aici versiunea lui Aquila, versiunea lui Symmachos, traducerea lui Origene, cea a lui Lucian din Samosata, sau versiunea lui Hieronym.

Prin prezența tradiției septuagintale românești s-au produs metamorfoze atât la nivel textual cât și la nivel conceptual în cadrul textului sacru, prin transferul lingvistic dintre textul-sursă grecesc și traducerea în limba română. Intervențiile cu miză conceptuală din cadrul *Septuagintei* și evident în traducerile ei în limba română, își găsesc explicațiile în însuși scopul pe care l-a avut traducerea sacră a Bibliei în limba greacă.

Astfel, țelul pe care autorii acestei traduceri l-au avut a fost deosebit de complex, deoarece se năștea din nevoia edificării într-o greacă inteligibilă pentru întreaga lume elenică, a întregului mesaj scripturistic într-o formă cât mai clară și mai ușor de înțeles pentru mintea receptorului. De aceea traducătorii sunt atenți la lămurirea constantă a conținuturilor și a semnificațiilor textului care pleacă spre cititor. Atunci când consideră că textul ebraic conține incoerențe, intervin în text pentru ai oferi coerență. De asemenea, în cazul în care apar termeni pe care autorii *Septuagintei* îi consideră nepotriviți deoarece pot lăsa loc interpretării, sau înțelegerii diferite a textului sacru, intervin din nou, adăugând termeni care înlătură echivocul sau fac diferite înlocuiri. Traducătorii *Septuagintei* realizează astfel mai mult decât luminarea conținutului textual, ei înlocuiesc practic textul ebraic, cu cel grecesc[5].

Prin studiul comparativ al *Septuagintei* cu alte ediții ale *Vulgatei* și ale Bibliei în engleză, franceză și germană, precum și cu al unor texte ebraice, s-a ajuns la concluzia că textul grecesc se distanțează de cel ebraic în diferite feluri. Textul devine mai mult decât o traducere din limba

[4] Ernst Cristoph Suttner, *Teologie și biserică la români. De la încreștinare până în secolul XX,* Editura Galaxia Gutenberg, Tîrgu-Lăpuș, 2011

[5] Vezi Alexandru Gafton, *Idem*, pp. 71-73.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

ebraică, el este în fapt o nouă *Torah*, adaptată la mentalitatea grecească. Aceste diferențe conceptuale sunt moștenite și în cultura română, ca rezultat al interferențelor între textul grecesc și traducerea în limba română. În continuare, vom exemplifica transformările moștenite la nivel conceptual din *Septuaginta,* preluate prin traducerea din *manuscrisul 45* și preluate de *manuscrisul 4389* și *Biblia de la București (1688).*

Versetul din *Gen., 2:2* apare în versiunea latină astfel: „conmplevitque Deus **die septimo** opus suum quod fecerat: et requievit **die septimo** ab universo opere quod patrarat". Textul latin traduce întocmai textul ebraic,:„wayəḵal ’ĕlōhîm bayywōm haššəḇî‘î məla’ḵətwō ’ăšer ‘āśâ wayyišəbōṯ bayywōm haššəḇî‘î mikāl-məla’ḵətwō ’ăšer ‘āśâ", unde în ambele locuri apare sintagma „ziua a șaptea". Textul este păstrat și în versiunile K.J.,B.germ. Autorii *Septuagintei* traduc însă astfel: KaiV sunevtelesen dqeoV" ejn **th` hjmevra th` e\kth`** taV e\rga aujtou` a{ ejpoivhse kaiV katevpause **th` hjmevra th` evbdovmh** ajpoV pavntwn tw`n e\rgwn aujtou` w^n ejpoivhse[6]. Sintagma „ziua a șasea" apare și în manuscrisul 45 și în *Biblia de la București,* dar nu și în 4389, care preferă influența slavonă: „Şi săvîrşi Dumnedzău **în a şêsea dzi** faptele lui carele au făcut; şi răpoosă în dzua **a şêptea** de toate faptele lui ce au făcut"[7]; „Şi odihni Dumnezeu **a şaptea zi** de faptele sale ce au făcut"[8]; „Și săvârși Dumnezău **a șasea** zi faptele Lui care le-au făcut; și odihni Dumnezău **a șaptea** zi de toate faptele Lui care au făcut"[9].

Un alt exemplu îl găsim în *Gen., 41:16,* unde *Septuaginta* modifică perspectiva din care Iosif vorbește faraonului, „încărcând-o de severitatea condiționării"[10]. Astfel, textul ebraic prezintă următoarele variante:„wayyᵃ‘an ywōsēf ’eṯ-parə‘ōh lē’mōr bilə‘āḏāy ’ĕlōhîm yᵃ‘ăneh ’eṯ-šəlwōm parə‘ōh"; „Nu eu, ci Elohim va da un răspuns mântuitor lui Faraon"/ „Chiar fără mine Dumnezeu va și să-i dea un răspuns mântuitor lui Faraon". La fel și traducerea în latină, păstrează modelul ebraic: „respondit Ioseph absque me Deus respondebit prospera Pharaoni". Textul grecesc însă intervine în text după cum urmează: jApokriqeiV" deV jIwshVf ei^pe tw` FarawV· Aneu tou` qeou` oujk ajpokriqhvsetai toV swthvrion Farawv[11]. Manuscrisul 45 și manuscrisul 4389 redau întocmai versetul după modelul grecesc : „Fără de Dumnedzău nu să va răspunde mîntuirea lui faraon"[12]. „Fără de Dumnezeu nu se vor putea spune lui faraon lucrurile cêle de mîntuire"[13]. Biblia de la București păstrează versetul tradus în manuscrisul 45: „Fără de Dumnedzău nu să va răspunde mîntuirea lui faraon"[14].

În cadrul procesului de traducere, pe lângă transferul masiv de concepte din limba sursă în limba vernaculară și mai important pentru limba de cultură în devenire este preluarea unui masiv material lexical, la care se adaugă și transferul de modele sintactice mai complexe, potrivite unui conținut informațional cu un grad superior de dificultate. Cu alte cuvinte, discutăm aici despre conceptul de *calc lexical*, prin care înțelegem „orice formă de transfer lingvistic care nu antrenează și preluarea materialului sonor din limba donatoare, transfer realizat în condițiile

[6] „În ziua a șasea Dumnezeu și-a desăvârșit lucrurile pe care le făcuse, iar în ziua a șaptea s-a odihnit, după toate lucările pe care le făcuse".
[7] Ms. 45.
[8] Ms. 4389.
[9] Biblia de la București, 1688.
[10] Alexandru Gafton, Idem, p. 81.
[11] „Fără ajutorul lui Dumnezeu, Faraon nu va primi nici un răspuns mântuitor".
[12] Manuscrisul 45.
[13] Manuscrisul 4389.
[14] Biblia de la București, 1688.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

interferenței lingvistice dintre limbi aflate în contact”[15]. În cele ce urmează voi exemplifica doar o serie de calcuri lingvistici comuni celor trei texte avute în vedere.

Numai în cazul *Pentateuhului* textele celor două traduceri manuscrise conțin peste 130 de sintagme și expresii calchiate după modelul grecesc. Marea lor majoritate se regăsesc și în *Biblia de la București,* fapt ce demonstrează aportul substanțial avut de limba greacă în formarea și definitivarea limbii române literare. Semnificativ aici este numărul impresionant de calcuri lingvistici de sorginte greacă întâlniți în manuscrisul 4389, care a avut ca text-sursă *Biblia de la Ostrog*. Alegerea traducătorului nu poate fi trecută cu vederea. Enumerăm astfel următoarele exemple de sintagme și expresii lingvistice calchiate după modelul grecesc: ”sămănând sămânță”; ”lemn roditoriu făcând roadă”; ”chitoșii”; ”den roada lemnului”;” și veți fi ca niște Dumnezei”;”și adaose[16] a naște lui frate, pre Avel”;”ce lăcuia în coliba celor hrănitori de dobitoc”;”căpuzele”[17]; ”sicriu”[18]; ”zi frica voastră și cutremurul vostru”; ”arcul mieu în nori”;”cu dosul înainte”; ”să obrezuiască toată partea bărbătească”;”și-l voi blagoslovi și vor fi între limbi; și împărații limbilor dentr-însul vor ieși”;”făgăduința mea către dânsul în făgăduință vecinică să fiu lui Dumnezeu și seminția lui după dândul”; ”dentr-această vreme în ceas”.[19]; ”mântuind mântuiaște sufletul tău”[20]; ”Iată m-am ciudit de fața ta și de cuvântul acesta”.[21]; ” au luat în zgău”.[22]; ”proșcă”[23]; ”fântâna apei”; ”și căutând Avraam cu ochii săi văzu; și iată un berbec prins într-un sad”[24]; ”să dea mie peștera cea îndoită”[25]; ”să fii într-o mie de întunerece”[26]; ”într-u bătrânețe bune, bătrân de zile”; ”care iaste împotriva Mamriei”; [27]”fi-va vinovat morții”; ”dobitoc den oi și dobitoc den boi”[28]; ”mirosi mirosul hainelor lui”; ”strigă cu glas mare și amar foarte și zise: Blagoslovește și pre mine tată!”; ”ghizdavă la față foarte”[29]; ”zmintit”; ”Și zise Lia: Fericită sînt eu că mă fericesc muierile”; ”pământul nașterii tale”; ”că cu furișul m-au furat den țara jidovească”; ”va lua faraon capul tău de la tine și te va spânzura pe lemn”; ”ca să trăim, să nu murim”; ”cu vraje vrăjaște într-însul”[30]; ”și toată agoniseala ce agonisise în țara Hanaanului”; ”oameni hrănaci de dobitoc”[31]; ”să se înmulțească întru mulțime mare pre pământ”; ”și te blagoslovi de sus cu blagoslovenia cea cerească și cu blagoslovenia cea

[15] Eugen Munteanu, Idem., p. 227.

[16] Este preluat ad literam din verbul gr.prostifevnai, ”a continua să”.

[17] Este un instrument muzical cu coarde, tc. *Kopuz*.

[18] Termenul denotă sensul de ”corabie”, ”Arca lui Noe”, magh. *Szekreny*. Evoluția semantică a termenului (de la ”ladă, dulap” la ”corabie”) s-a realizat prin atracție sinonimică, după modelul cuvântului gr.*chivot* , cibwovts. În textul Facerii al ms. 4389, cunoaște 11 ocurențe cu acest sens și o singură ocurența cu sensul de ”coșciug” (Gen. 50,26).

[19] Reda gr. eis wras

[20] Redă gr. swvzwn swze, care reprezintă un ebraism. Sensul sintagmei ar fi: ”Pleacă, dacă vrei să-ți mântuiești sufletul”.

[21]Termenul *a ciudi* are aici sensul de:” a admira, a respecta”.

[22]Termenul este întâlnit o singură dată, în celelalte cazuri folosindu-se termenul ”pântece”. Diferite explicații pentru etimologia acestui cuvânt nu sunt sigure.

[23]Termenul traduce gr. ”aruncătură”.

[24]Termenul *sad/saad savec* are sensul de ”hățiș, tufă”.

[25]Sintagma traduce ebr. *makpela,* tradus de LXX prin diploun ”dublă”.

[26]Este calchiat după vsl. *Tima,* ”întuneric”.

[27]Termenul *împotriva* este folosit cu sensul de ”înaintea”.

[28] Are sensul de ”turmă”. Termenul face parte din categoria cuvintelor cu sens diferit de cel actual.

[29]Termenul redă gr.wJraia , ”frumoasă”.

[30]Sensul de ”a ghici, a prezice” a fost preluat din gr. oijwnivzomai.

[31]Reprezintă un calc lingvistic după greacă, care în acest context suferă anumite modificări: în loc de ”păstori, oameni care trăiesc din creșterea animalelor”, lexemul cunoaște o restrângere semantică la ”oameni crescători de animale”.

BDD-A22365 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

pământească"; " şi plânseră acolo pre dânsul plângere mare"; "să scoată pământul suflet[32] viu după feliuș, cu patru picioare"; " care are suflet de viață, și toată iarba verde de mâncare"; "sângele sufletelor noastre"; "să nu ucidem pre dânsul den suflet"; "să nu vie sufletul mieu în sfaturile lor", "Pentru ce se-au rupt pentru tine gardul?"[33]; "Aproape de alergătura cailor".[34]; "să muşce călcâiul calului","arcul[35] mieu în nori" : "Va fi deci curcubeul Meu în nori și-l voi vedea, …."[36]

Comparația textuală a celor trei texte a dezvăluit și câțiva termeni cu statutul de *hapax legomena*, cazuri interesante pentru observarea formării și evoluției aspectului literar al limbii române, prin intermediul transferului din limba greacă. Astfel, în *Gen., 21:16,* întâlnim *hapax legomenon-ul* „proșcă", „bowshot" în ediția din limba engleză[37]. Termenul traduce termenul ebr. טחה și s-ar explica "aruncătură, bătaie a unei arme" : *"Atâta de departe cât ar fi o proșcă de o săgeată"*[38]. Termenul face parte din seria de cuvinte proprii limbii române vechi.

În *Gen., 24:21*, întâlnim verbul "o pricepea", traduce un *hapax legomenon*. În ebr. întâlnim termenul השתאה tradus ad literam în engleză: "was observing her". În alte ediții întâlnim formele "gaze", "contemplate"."*Iar bărbatul acela o pricepea şi tăcea să vază: îndireptat-au Dumnezeu calea lui au ba?"*[39]; " *Şi omul o pricepea pre însă şi tăcea pentru ca să nu cunoască au îndereptat-au Domnul calea lui au ba."*[40].

În *Lev., 11:22*, întâlnim termenul *atachis*, cu forma articulată „atachisul"[41] care traduce grecescul ajttavch". În manuscrisul 4389 apare cu varianta lexicală *atichis*. Termenul împrumutat are sensul de *șopârlă* și reprezintă un *hapax legomenon*. A mai fost de asemenea identificat și în *Biblia de la 1795*, care are ca izvor principal tot *Septuaginta*. Un alt *hapax legomenon* îl întâlnim atestat doar în manuscrisul 45 și *Biblia de la București*, la Iov 30:29. Este vorba despre termenul *sirin*, un împrumut după lexemul grecesc *seirh`ne"* și care face referire la *sirene*- animale care trăiesc în mare.

4. Concluzii

Rolul *Septuagintei* în definitivarea și finalizarea procesului de formare a limbii române literare a fost unul cât se poate de semnificativ. Nu în zadar ajungem la concluzia că în cadrul unei tradiții biblice românești, putem discuta despre o tradiție septuagintală, a cărei influență asupra culturii române, fie că vorbim de domeniul cultual, sau de cel lexical și conceptual, nu a fost încă pe deplin studiată și aprofundată. Aportul limbii grecești la constituirea aspectului literar al limbii române, a fost mult mai profund și mai vast decât se consideră în stadiul actual al cercetării filologice. Putem determina dimensiunile exacte ale transferului stabilit prin actul

[32]Gr. Yuchv este tradus în general cu "suflet", cu toate că lexemul românesc nu poate acoperi toate sensurile pe care cuvântul grecesc le primește în LXX. Termenul gr. a trebuit să echivaleze cuvintele ebr. "suflare" și "viață" sau ființă în general. Pe de altă parte, sensul de "persoană este bine atestat și în greaca clasică. Astfel, se naște necesitatea echivalării multipe, din punct de vedere stilistic, în traducerea românească: suflet, om, viață, animal, cineva, oricine. De exemplu, în Lev. 19,18, yuch este folosit pentru a desemna un mort: "„kaiV eVniomidos eVpiV yuch ouV poihvsete" (idem. Num. 5,2; 9,6; 7,10 etc.)

[33]"Cum ai rupt tu piedica?"

[34]Expresia traduce sensul de "hipodrom". Este un calc lngvistic gr. Ippovdromos.

[35]Sensul "curcubeu" nu apare în dicționarele românești. Astfel, sensul este preluat din versiunea grecească a Bibliei, unde (to)V tov zon înseamnă atât "arc" cât și "curcubeu".

[36] Exemplele sunt din capitolul *Geneză*, în urma comparației textuale dintre *manuscrisul 45* și *manuscrisul 4389.*

[37] A new translation of the Septuagint, Oxford, University Press, 1970.

[38] Ms 45 și 4389.

[39] Ms. 4389.

[40] Ms. 45.

[41] În ms. 45 și Biblia de la 1688.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

traducerii dintre cele două limbi, doar prin cercetarea comparativă a unui număr cât mai mare de texte românești din primele secole de tradiție biblică românească – al XVI-lea și al XVII-lea - cu originalele lor grecești.

Bibliografie

Arvinte 1988: Vasile Arvinte *Studiu lingvistic asupra cărții a doua (**Ieșirea**),din **Biblia de la București (1688)**, în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389,*în BIBIL. 1688- Doc., II,Iași.

Arvinte 1988: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărți (**Facerea**),din **Biblia de la București (1688)**, în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389,*în BIBIL. 1688- Doc., I,Iași.

Bădiliță 2004: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, *Septuaginta,* Editura Polirom, Colegiul Noua Europă.

Bibl. Anania 1997: Bartolomeu Anania, *Pentateuhul sau Cele cinci cărți ale lui Moise* (…) versiune revizuită după Septuaginta, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (…), București.

Bibl. Engl. 1970: *A new translation of the Septuagint*, Oxford, University Press, 1970.

Bibl. Franc. 2010: *La Bible D'Alexandrie*, vol. 1-5, LXX, Paris, 2010.

Bibl. Frankfurt 1597: *Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et ilustra, Frankfurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes.*

Bibl. Slavonă 1581: Ostrog, BibliÅ, sirec´ i Novago Zaveta poÅa´kú (...), Ostrog.

Cândea 1979: Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc,* Editura Dacia, Cluj-Napoca.

Even-Zohar 1990: Itamar Even-Zohar, *The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem* Poetics Today 11:1.

Gafton 2012: Alexandru Gafton, *De la traducere la norma literală. Contribuția traducerii textului biblic la constituirea vechii norme literare,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași.

Harrison 1980: R. K. Harrison, *Leviticus. An Inroduction and Commentary*, Intervasity Press.

Hayes 1974: J. H. Hayes, *Old Testament Form Criticism*, San Antonia.

Manuscrisul 4389: Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată după slavonă și latină de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul), în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Manuscrisul 45: Biblioteca filialei de la Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de Nicolae Milescu și revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București.

Septuaginta: Ediția A. Rahlfs, Stuttgart, 1971.

Strong 1973: James Strong, *The Exhaustive concordance of the Bible (...)*, Ed., Nashville, New York, 3rd.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)

Suttner 2011: Ernst Cristoph Suttner, *Teologie şi biserică la români. De la încreştinare până în secolul XX,* Editura Galaxia Gutenberg, Tîrgu-Lăpuş.

Ursu 2003: N.A. Ursu, *Contribuţii la Istoria culturii româneşti în secolul al XVII-lea Studii filologice*, Iaşi.

BDD-A22365 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:09 UTC)